

Світлана Зав'ялова

110 років НТБ ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У 1885 р. при Харківському практичному технологічному інституті (колишня назва вузу) було відкрито науково-технічну бібліотеку.

На сьогодні у фонді НТБ нараховується близько 2 млн. видань за профілем університету. Ядром бібліотеки стало приватне зібрання академіка Б.С.Якобі (2211 томів), де було багато іноземної науково-технічної літератури, цінних видань з електротехніки, приміром, «Експериментальні дослідження з електрики» М.Фарадея (1839) з особистим автографом збирачеві.

З роками масив бібліотеки поповнювався працями професорів, викладачів інституту, які чимало зробили для вітчизняної науки. Ним послуговувалися відомі вчені вузу: математик В.Стеклов, хімік Н.Бекетов, механік А.Ляпунов, фізик Н.Пільчиков та ін.

До 10-річчя інституту в бібліотеці було понад 8 тис. томів та 100 назв науково-технічних іноземних журналів. Для поліпшення обслуговування читачів за допомогою технічного студентського товариства у січні 1905 р. відкривається студентська бібліотека.

При НТБ існувала Бібліотечна комісія, до складу якої входили професори, викладачі інституту та бібліотечний працівник. Під її керівництвом було складено та видано «Систематичний каталог бібліотеки ХТІ» та «Правила завідування бібліотекою Харківського практичного технологічного інституту, придбання книг та користування ними».

«Правила» були затверджені попечителем Харківського навчального округу Н.Воронцовим-Вельяміновим у серпні 1889 р. та надруковані у «Вістях Харківського технологічного інституту» (т.1).

Історія бібліотеки тісно пов'язана з розвитком вузу. Коли в квітні 1930 р. його поділили на шість самостійних галузевих інститутів, при кожному було створено бібліотеку. Вони швидко поповнювалися новою літературою. Особливо цінний фонд мала бібліотека Хіміко-технологічного інституту, директор якого І.Стрелков сам опікувався придбанням видань на іноземних мовах.

У роки другої світової війни бібліотеки інститутів понесли значні збитки, але більшість книжкових фондів було збережено.

У 1949 р. Харківський політехнічний відновлюється на базі інститутів Механіко-машинобудівного, Хіміко-технологічного, Електротехнічного, Інституту інженерів цементної промисловості. Об'єдналися й книгозбірні.

Новостворена НТБ стала однією з найбільших вузівських бібліотек міста й республіки. На початку 50-х років вона обслуговувала понад 9 тис. читачів (видавалося майже 600 тис. різноманітних видань). Структурою передбачалося диференційоване обслуговування читачів за факультетами і категоріями. Водночас активізувалася науково-бібліографічна та інформаційна діяльність. Довідково-бібліографічний відділ збирав матеріали до історії інституту й бібліотеки, були створені методичні розробки і 40 біобібліографій видатних учених. За цими матеріалами було написано понад 20 статей, видано чотири брошури; в 1955 р. випускався «Бюлетень нових надходжень»; у 1960 р. вийшла брошура «Бібліографічний мінімум» (посібник для аспірантів і студентів ХТІ).

До 75-річчя інституту бібліотека нагромадила понад 1 млн. 450 тис. прим., кількість читачів сягнула 14 480 чоловік, книговидача становила 800 тис. прим.

У 60-ті роки розпочали роботу два читальних зали, один з них відкритого доступу до навчальної літератури, та два абонементи художньої літератури (для викладачів і студентів). Щоб прискорити створення довідкового апарату, в 1965 р. було засновано відділ наукової обробки та організації каталогів. Введення єдиного читацького квитка дало змогу впорядкувати облік читачів, полегшити боротьбу з боржниками.

Ще одна важлива подія цього періоду - укладення договору з Московським центральним колектором наукових бібліотек про обов'язковий платний примірник за профілем вузу (одержували до 1993 р.). За виконання великого обсягу роботи у 1965 р. бібліотеці було присвоєно другу категорію, що розширило можливості для вдосконалення структури, поліпшення обслуговування читачів та ін.

У 70-ті роки впроваджуються елементи наукової організації праці, вводяться норми застосування 12-ти зразків рейтеркарт з кольоровим кодуванням, у 80-х - встановлюються тісніші зв'язки з кафедрами, запроваджується попереднє замовлення літератури на науковому абонементі, створюється спеціалізований абонемент вітчизняних періодичних видань тощо.

Діяльність НТБ удосконалюється нині в таких напрямках: переорієнтація масової роботи, введення в науковий і культурний обіг книжкових фондів з історії України, вітчизняної літератури та мистецтва, комп'ютеризація, розвиток міжнародних відносин.

Розгалужена структура бібліотеки (10 абонементів, стільки ж читальних залів) дає змогу щорічно обслуговувати близько 28 тис. читачів, видавати 700 тис. прим. літератури.

З 1988 р. проводяться місячники пропаганди книги на факультетах, завдяки чому виявлено інформаційні запити, встановлено міру книгозабезпеченості навчальних дисциплін та ін.

Тематика масових заходів узгоджується з учбовим процесом на кафедрах суспільних наук. Ретельно підготовлені сценарії дають змогу проводити ці заходи на високому рівні. Широко розгалужена виставочна діяльність з історії країни, міста, університету.

Комп'ютерна база становить понад 20 тис. джерел. Робота здійснюється у режимі системи MARC. Електронний каталог (база «Ретро») на літературу з профілю університету містить видання з 1985 р. до сьогодні і нараховує близько 6 тис. джерел.

На основі ЕК формуються бібліографічні записи на нові надходження, видаються і тиражуються картки для семи читачьких каталогів. Читачі активно використовують тематичні бази («Актуальна стаття», «Закони України», «Вища школа» тощо).

Створення автоматизованих робочих місць сприяло впорядкуванню «шляху книги», скороченню строків технічної обробки літератури.

Планується встановлення комп'ютерів на абоне-ментах та в читальному залі, подальше навчання бібліотекарів роботі на ПЕВМ, придбання програми сіткового варіанта, що дасть змогу зв'язуватися з бібліотеками міста, мати доступ до міжнародних банків даних та INTERNET.

Бібліотека вишукує можливості для придбання видань з нових спеціальностей за рахунок коштів, накопичених шляхом відшкодування пені з боржників та заміни втрачених читачами книг. Надходить як добровільний внесок іноземна література від фірм «Мотороллс», «Сейбр-світло», з Німецького інституту бібліотекознавства.

Розвиваємо міжнародні зв'язки. Це, насамперед, спільна діяльність з НБ Познанської політехніки на основі робочої програми (Польща). Візитом до університету німецьких спеціалістів бібліотечної справи та інформатики започатковане співробітництво, спрямоване на створення культурно-інформаційного центру в Харкові.

Комунікативно-інформаційна функція НТБ розширюється завдяки організації продажу непрофільної, застарілої літератури та додаткових платних послуг («нічний абонемент» у читальному залі, обслуговування сторонніх читачів тощо).

До 110-ї річниці з дня заснування бібліотеки проведено науково-практичну конференцію. Форуму передувало детально проаналізоване анкетування читачів. Усі напрями роботи установи були схарактеризовані в доповідях. У підсумках конференції передбачалося ширше пропагувати надбання духовної культури, сприяти спеціальним кафедрам у виховній роботі зі студентською молоддю.

Анатолій Бальцер

90-ліття ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ім.М.ГОРЬКОГО

Свою історію установа веде з 1905 р., коли в закутку зали засідань міської Думи розпочала свою діяльність невеличка Олександрівська* міська громадська бібліотека (ОМГБ).

Цій події передувала боротьба прогресивної інтелігенції з катеринославським губернатором**. Завдяки наполяганням громадськості та її матеріальним зобов'язанням у 1903 р. вдалося одержати дозвіл, а в 1904 р. - затвердити та надрукувати «Статут Олександрівської міської громадської бібліотеки», вирішити низку організаційних питань і в 1905 р. відкрити книгозбірню. У 1909 р. вона одержала дві кімнати в будинку по вул. Покровській.

Бібліотечне життя міста на початку ХХ ст. ледь животіло. Крім ОМГБ, функціонували ще приватна бібліотека Я.Б.Штерна та бібліотека товариства взаємодопомоги прикажчиків, але й вони на початку першої світової війни свою діяльність припинили.

Лише в 1920 р. одразу відкриваються чотири міські робітничі бібліотеки (одну з них визначають Централь-

ною міською робітничою, яку є підстави вважати спадкоємицею ОМГБ), наступного року починають працювати ще три, що дало змогу мати в кожному селищі, з яких складалося старе місто, одну, а то й дві бібліотеки.

Позитивну роль відіграли бібліотеки в боротьбі з неписьменністю. При лікнепах створювалися пункти видачі зі спеціально підбраною літературою. Лікнепівців запрошували на екскурсії до бібліотек, де для них влаштовувалися книжково-ілюстративні виставки, проводилися бесіди про значення друкованого слова. Працівники робітничих бібліотек встановлювали зв'язки з колективами Дніпробуду, «Запоріжсталі», Дніпровського алюмінієвого заводу, відкриваючи там пересувки, пункти видачі, заохочуючи робочий люд до книги.

У 1935 р. бібліотека одержала двоповерхове приміщення, що дозволило поліпшити умови роботи з читачами. Почав працювати літературний гурток. З утворенням у 1939 р. Запорізької області, бібліотека перетворюється в обласну. У 1940 р. вона обслуговувала 3,5 тис. читачів. Весь її фонд - 178 тис. прим. - загинув у полум'ї війни.

14 жовтня 1943 р. війська Південно-Західного фрон-

* Назва міста Запоріжжя до 1921 р.

** З 1802 р. Олександрівськ - місто Катеринославської губернії.

© Бальцер Анатолій Іванович, Київ, 1996